



ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ahlaki Özgürlüğü Thomas Reid'ten Okumak

Reading Moral Liberty from Thomas Reid

Sevgi Çakır

Dr. Araştırmacı

PhD. Researcher

Ankara/Türkiye

sevgicakir0632@gmail.com

orcid.org/0009-0001-8004-0787

Geliş Tarihi: 04.02.2025

Kabul Tarihi: 28.05.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Date of Submission: 04.02.2025

Date of Acceptance: 28.05.2025

Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi bir iç hakem (editörler – yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise en az iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Peer-Review: Single anonymized - One Internal (Editorial board members) and at least Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Benzerlik Taraması: Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Plagiarism Check: It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Funding: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Atıf/Cite As: Çakır, Sevgi. “Ahlaki Özgürlüğü Thomas Reid'ten Okumak”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 68 (2025): s. 166-185

DOI: 10.15370/maruifd.1633072



Ahlaki Özgürlüğü Thomas Reid'ten Okumak

Reading Moral Liberty from Thomas Reid

Özet: Thomas Reid (ö. 1796), genel olarak sağduyu fikri ve algı teorisi ile bilinse de onun ahlak ile ilgili düşünceleri de hiç şüphesiz en az sağduyu ve algı teorisi kadar önemli ve merak uyandırıcıdır. Reid felsefi üretiminin çoğunda ahlak konularına odaklanmıştır. Ancak döneminin felsefe anlayışı düşünüldüğünde Hobbes'un, Locke'un ve Hume'in felsefesinin gölgesinde kaldığı da göz ardı edilemez bir gerçektir. Reid felsefi sisteminde söz konusu düşünürlerin özellikle ahlak ve insan doğasına ilişkin fikirlerini eleştirmiş, bu eleştirilerini sistemli ve sağlam bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Öncelikle Reid için ahlak, insan bilgisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Hem karakter oluşumunda hem de bilgi ve eylem üzerinde çokça etkili olan ahlakın Reid'in felsefesinde önemli bir yere sahip olmasının bir nedeni olarak, filozofun görevinin yaratılışın tüm yönleriyle ilahi düzeni keşfetmek olduğuna inanmasının da etkisi vardır. Ancak Reid'in ahlak ile ilgili görüşleri üzerinde yeterli çalışmalar yakın zamanlara kadar ne yazık ki yapılmamıştır. Onun ahlaki özgürlük ile ilgili görüşleri de buna dahildir. Reid ahlaki özgürlüğe sahip olduğumuz iddiasını liberteryen anlayış üzerinden şekillendirir. Özgür irade ve determinizm tartışmalarında özgür iradeye sahip olduğumuzu ve özgür irade ile determinizmin bağdaşmaz olduğunu savunan liberteryenizm bu iddiasını çeşitli teoriler ile destekler. Liberteryenizmin sıkı savunucularından Reid de ahlaki özgürlüğe sahip olduğumuz iddiasını, fail-nedensel teori ile açıklar. Fail-nedensel teoriye göre bir eylemin nedeni failin kendisidir. Ahlaki özgürlük de kişinin iradesi üzerindeki güçtür yani kişinin iradesini belirleyebilme gücüdür. Reid basitçe determinizmle bağdaşmayan bir özgür irade açıklaması getirir. Ahlaki özgürlük fikrini güç, aktif güç ve özgürlük kavramları üzerinden açıklamaktadır. Reid, determinizmi zorunluluk olarak tanımlar ve ahlaki özgürlük fikrinin bu zorunluluğa açıkça karşı olduğunu ileri sürer. Bu bakımdan bu makalenin amaçlarından biri, Reid'in ahlaki özgürlük ile ilgili fikirlerini olabildiği kadar açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktır. Diğer, Reid'in ahlaki özgürlüğün varlığını ispatlamak için oluşturduğu argümanlarının makul olup olmadığını analiz etmektir. Aynı zamanda Reid'in ahlaki özgürlük ile ilgili fikirlerini, argümanlarını ve bunlara yapılan yorumları da işin içine katarak onun ahlak düşüncesinde bir model olduğu iddiasını ileri sürmek de bu makalenin amaçlarından biridir. Bu makalede ulaşılan sonuçlara göre Reid'in ahlaki özgürlük ile ilgili görüşleri yer yer eksik ve karmaşık olsa da başarılı ve iyi oluşturulmuş bir özgürlük savunmasıdır. Aynı zamanda determinizmin (zorunluluk) kabul edilemeyeceğini makul bir şekilde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Reid, Ahlaki özgürlük, Güç, Aktif güç, Zorunluluk.

Abstract: Although Thomas Reid (d. 1796) is generally known for his idea of common sense and his theory of perception, his thoughts on morality are undoubtedly as important and intriguing as his theory of common sense and perception. Reid focused on moral issues in most of his philosophical productions. However, considering the philosophical context of his period, it is clear that the philosophies of Hobbes, Locke, and Hume overshadowed his work. It is also undeniable that Reid critiqued the ideas of these thinkers, especially their views on morality and human nature, and sought to ground his criticisms on a systematic

and solid foundation within his own philosophical system. First of all, for Reid, morality forms part of human knowledge. Morality, which is highly influential on both character formation and knowledge and action, has an important place in Reid's philosophy in part because he believes that the philosopher's task is to discover the divine order in all aspects of creation. However, unfortunately, Reid's views on morality have not been adequately studied until recently, including his perspectives on moral liberty. Reid grounds his claim that we possess moral liberty in the libertarian understanding. In the debates on free will and determinism, libertarianism—which asserts that we have free will and that free will and determinism are incompatible—supports this claim with various theories. Reid, one of the staunch defenders of libertarianism, explains the claim that we have moral liberty with the agent-causal theory. According to the agent-causal theory, the cause of an action is the agent himself. Moral liberty is the power over one's will, that is, the power to determine one's will. Reid offers an account of free will that is simply incompatible with determinism. He explains the idea of moral liberty in terms of power, active power, and freedom. Reid defines determinism as a necessity and argues that the idea of moral liberty is clearly opposed to this necessity. In this respect, one of the aims of this article is to present Reid's ideas on moral liberty as clearly and comprehensibly as possible. The other is to analyze the plausibility of Reid's arguments for the existence of moral liberty. At the same time, one of the aims of this article is to include Reid's ideas, arguments, and interpretations of moral liberty and to claim that he is a model in moral thought. According to the conclusions reached in this article, although Reid's views on moral liberty are sometimes incomplete and complex, they are a successful and well-constructed defense of liberty. At the same time, he reasonably demonstrates that determinism (necessity) cannot be accepted.

Keywords: Thomas Reid, moral liberty, power, active power, necessity.

1. Giriş

Thomas Reid (ö. 1796) 18. yüzyılda pek karşılaşılmayan bir ahlak felsefesi yaklaşımı geliştirmiştir. Öncelikle Reid, tek bir yetinin ahlaki yargı ürettiğini kabul etmediği için zorunlu olarak doğru ve genel ahlaki ilkeleri belirlemek ve sistemleştirmek için rasyonalist hedefleri reddeder. Aynı zamanda Reid, duyguların ahlaki yargı öğretisini de kabul etmez. Bu da onu, Samuel Clarke (ö. 1729) ve Richard Price (ö. 1791) gibi rasyonalistlerden, Francis Hutcheson (ö. 1746), David Hume (ö. 1776) ve Adam Smith (ö. 1790) gibi duyguculardan ayırmaktadır. Reid'in konumu, bu yaklaşımlar arasında orta bir zeminde yer almaktadır.¹ Bu nedenle Reid bu yaklaşımlarda gördüğü hatalardan kaçınmak için felsefi sistemini en iyi şekilde kurmayı amaçlamıştır.

Reid'in bu amacını ahlaki özgürlükle ilgili açıklamalarında da görürüz. Ahlaki özgürlük kavramı, ahlakın mümkün olması için zorunlu bir koşul olarak görülmektedir. Özellikle Hume'dan sonra bu kavramın açıklanmasına çokça ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü ahlaki özgürlük, toplumun temelini oluşturan ahlaki kişiliğin zorunlu bir önkoşulu olarak kabul edilmektedir. Reid'in düşüncesinde bu kavramın özgür insan eylemlerini ortaya koymak için önemli bir yeri vardır.² Bunun sebebi ahlaki özgürlüğün, insanın yeryüzüne Tanrı tarafından hem kendi yaşamında hem de toplumda bütünüyle ahlaki bir potansiyeli gerçekleştirmek üzere yerleştirildiği fikrinin merkezinde yer almasıdır. Dahası ahlaki özgürlük Thomas Hobbes (ö. 1679) ve Hume gibi mantıksal sonuçları ahlaki şüphecilik ve Tanrısız bir evren olarak algılanan determinizm iddiasına karşı yöneltilmiştir.³ Reid'in ahlaki özgürlükle ilgili tartışmalara ve problemlere getirdiği çözüm ise Hobbes, Hume ve onların devamı niteliğindeki anlayışlara bir yanıt olarak da kabul edilmiştir.

Öncelikle Reid bir liberteryenisttir. *Liberteryenizm (libertarianism)* geleneksel özgür irade ve determinizm tartışmalarında, özgür iradeye sahip olduğumuzu ve özgür irade ile determinizmin bağdaşmaz olduğunu savunan bağdaşmazcı bir yaklaşımı savunur.⁴ Liberteryenizm bu iddiasını çeşitli teoriler ile destekler. Bu teorilerin en iyi bilinenlerinden ve Reid'in de savunduğu *fail-nedensel liberteryenizm teorisi (agent-causal theory)*. Fail-nedensel teoride özgür irade, failin bir inanç veya arzu gibi içinde bulunduğu herhangi bir durum nedeniyle değil, sadece kendi başına -töz olarak- eylemlere neden olabilmesi ile açıklanır.⁵

1 Ryan Nichols, "Thomas Reid", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/reid/>, (17.01.2025).

2 Knud Haakonsen, "Introduction", xli.

3 Haakonsen, "Introduction", xlii.

4 Randolp Clarke, "Alternatives for Libertarians", 329.

5 Fail-nedensel bir açıklama, failin özgür eylemlere neden olduğunu savunur. Fail-nedensel açıklamalar farklı şekilde ifade edilmektedir. Ancak eylemleri nedensel etkenler olarak gören bazıları bile failin doğrudan eylemlere neden olduğunu söylemez. Bunun yerine, failin çeşitli şekillerde özgür eylem durumunda doğrudan neden olduğu şeyin belirli zihinsel olaylar, bir çaba veya girişim, bir irade

Reid ahlaki özgürlük fikrini, özgür iradeye sahip olduğumuzu ve özgür irade ile determinizmin bağdaşmaz olduğunu fail-nedensel teori üzerinden açıklar.⁶ O, iradeleri ve eylemleri üzerinde bir güce sahip olan varlıkların, özgürce hareket edebilen failler olduğunu savunduğu bir insan özgürlüğü açıklamasını savunmuştur. Aynı zamanda insanların yalnızca eylemleri üzerinde değil, seçimleri ve niyetleri üzerinde de bir güce sahip olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla Reid, zorunluluk olarak kullandığı determinizme karşı çıkar.⁷ Reid'in zorunluluk ile ilgili fikirleri geleneksel özgür irade tartışmalarında da sıkça karşılaşılan özgür irade ve determinizm problemi ile ilgilidir. Söz konusu problemde dikkat çeken iki temel soru, özgür iradenin determinizm ile bağdaşır olup olmadığı ve eğer bağdaşmazsa, bağdaşmaz bir özgür irade iddiasının nasıl açıklanacağı ile ilgilidir. Bağdaşmadığı iddiasında eylemlerin nasıl meydana geldiği üzerinde ciddi tartışmalar hâlâ devam etmektedir.

Bu tartışmaların modern dönemdeki en bilinen isimlerinden birisi olan Reid'e göre fail, bir neden, anlayış ve iradeye sahip, akıllı ve rasyonel bir varlık olmalıdır.⁸ Fail, özgür iradeyle hareket ettiğinde, yaptığı eylemden başka türlüünü de yapabilir, bu eylemi yapıp yapmama konusunda bir seçeneğe sahiptir; ne yapacağı ona kalmıştır. Fail, eyleminin nihai kaynağı, kökeni veya başlatıcısıdır.⁹ Reid bu fikrini bazı kavramlar ile detaylandırır. Bu kavramlardan en iyi bilineni ve en dikkat çeken *güç (power)* kavramıdır. Güç, doğası gereği basit bir şey olduğu için mantıksal bir tanıma izin vermez. Güç, dış duyarların bir nesnesi olmamakla birlikte bilincin de nesnesi değildir. Bu da kelimenin tam anlamıyla onun bilincinde olmadığımız, bilincin kendi işlemlerinin doğrudan bilgisine sahip olduğu zihnin gücü olarak düşünülebilir. Aslında zihnin her işlemi, zihnin bir gücünün uygulanmasıdır. Ancak Reid'e göre biz işlemin bilincindeyken güç ise sahnenin arkasındadır ve gücü işlemiden haklı olarak çıkarabilirsek de bu bilincin değil, aklın alanıdır.¹⁰ Reid, zihnen mümkün olanın güç bakımından da bize imkânı verildiği fikrini destekler ve güce sahip olabilecek tek varlıkların zihinleri olan varlıklar olduğunu iddia eder. Eş deyişle yalnızca bizim belirgin bir kavrayışına sahip olabileceğimiz aktif güç, anlayış ve irade sahibi

veya bir seçim olduğu söylenir. Burada ne söylenmesi gerektiği eylemlerin ne olduğuna bağlıdır. Fail-nedensel teori Reid'in yanı sıra Roderick Chisholm (ö. 1999), Richard Taylor (ö. 2003), Randolph Clarke ve Timothy O'Connor tarafından savunulmuştur. Ockhamlı William (ö. 1347) ve Immanuel Kant'ın (ö. 1804) görüşleri de fail-nedensel teoriler arasında sayılabilir. Thomas Pink, *Free Will: A Very Short Introduction*, xv; Randolph Clarke, *Libertarian Accounts of Free Will*, 148; Terence Cuneo, "Reid's Ethic", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/reid-ethics/> (27.03.2025).

6 Michael Hatcher, "Reid's Third Argument for Moral Liberty", 688.

7 Esther Engels Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/reid-act/> (27.03.2025).

8 Clarke, *Libertarian Accounts of Free Will*, 193.

9 Clarke, *Libertarian Accounts of Free Will*, 1.

10 Thomas Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 7-8.

varlıklarda bulunur.¹¹ Bize düşen ise kendimize gücümüzde olan en uygun davranış sistemini planlamak ve bu güçleri yönetmektir. Ona göre varlığımızın asıl amacı budur. Erdemli ve övgüye değer her şey gücümüzün doğru kullanılmasından, kötü ve kınanacak her şey ise gücümüzün kötüye kullanılmasından kaynaklanır. Reid bunu *aktif güç* (*active power*) olarak adlandırır. Tüm gücümüz varlığımızın yaratıcısından gelir. Aktif gücümüzün doğru kullanımında kişinin onur, saygınlık ve değer, kötüye kullanımında ise ahlaksızlık, bozulma ve yozlaşma vardır. Bu nedenle insanın aktif güçleri, yapısının önemli bir parçasıdır ve onu diğer canlılardan belirgin bir şekilde ayırır.¹²

İrade (*will*) ise eylemde bulunmaya veya eylemden kaçınmaya karar verme gücüdür. Eş deyişle irade eylemleri bir şeyle ilgilidir, bir nesneleri vardır. Kişinin bir şey istemesi neyi istediğine dair bir anlayışa ve istediğini gerçekleştirme niyetine sahip olması gerekir. İrade eylemleri gönüllü eylemler üretir. Bunları içgüdüyle veya alışkanlıkla yapılan eylemlerden ayıran, gönüllü eylemlerin bir anlayış ve niyet içermesidir. Gücümüzün yetmediği şeyleri isteyebiliriz ve başkalarına, yapmalarını istemediğimiz şeyleri yapmalarını emredebiliriz. İrade eyleminin nesnesi, gücümüzde olduğuna ve irademize bağlı olduğuna inandığımız bir şey olmalıdır. Eğer aktif güç özgürce eylemde bulunma, düşüncelemimizin (bazılarının) ve bedenlerimizin yönetimi üzerinde güç veya kontrol sahibi olma ve bizim dışımızda değişiklikler başlatma gücü ise irade, basitçe karar verme, bir eylemi yapmayı seçme veya niyet etme gibi görünmektedir.¹³

Reid'in insan özgürlüğüne ilişkin görüşüne geçtiğimizde, failin belirli bir eylemle ilgili olarak özgürlüğünün, o eylemle ilgili olarak aktif güce sahip olmasından başka bir şey olmadığı açıkça ortaya çıkacaktır. Onun dediği gibi eylem için irademiz, çabalarımız ve amaçlarımız, kendimizde aktif güce olan inancı ima eder. Örneğin bugün çimleri biçip biçmemeyi düşünürsem, çimleri biçmenin benim gücümde olduğuna, çimleri biçip biçmeyeceğimin bana bağlı olduğuna inanmalıyım. Bu inancımda yanılıyor olabilirim; birisi çim biçme makinemi çalmış olabilir. Dolayısıyla, bugün çimleri biçmek benim gücüm dahilinde olmasa bile gerçek bir düşünme gerçekleşebilir. Ancak bunun benim gücüm dahilinde olduğuna inanmadığım sürece düşünmem mümkün değildir. Düşünmemiz, açık bir gerçek olduğundan, aktif bir gücümüz olsun ya da olmasın birçok eylemin bizim gücümüz dahilinde olduğuna inanma eğilimindeyiz.¹⁴ Peki, ahlaki özgürlüğe sahip olduğumuza neden inanmalıyız? Neden eylemlerimizi oluşturma gücüne sahip olduğumuzu düşünmeliyiz? Kendi davranışlarımızın nedenleri olmadığımızı düşünmek için nedenlerimiz vardır. Eylemlerimiz, onları eylem için önceki duyulara bağlayan bazı yasalar veya zorunluluk ile gerçekleşiyor olabilir.¹⁵ Kendimizin faili olmadığı nedensel faktörlere bağlı olabiliriz.

11 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 29.

12 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 5-6, 18.

13 William L. Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 73.

14 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 71.

15 Nichols, "Thomas Reid".

Örneğin birisini vurmak istersem, silahı doğrultma ve tetiği çekme eylemime neden olan kişi olurum. Ancak silahın patlayıcı güce sahip olmasına ben neden olmam. En iyi ihtimalle, nedensel bir zincirin bir üyesini (tetikçi çekerek) başlatabilirim. Ancak nedensel zincirin varlığı benim nedensel gücümünden kaynaklanmaz. Reid, kişiyi vurma eyleminin tek fail-nedeni olmadığımızı kabul eder. Peki o zaman bu eylemden nasıl sorumlu olabilirim? Ona göre tek fail-nedeni olmasam bile, eylemin ahlaki nedeni olduğum için ahlaki anlamda sorumlu olurum. Çünkü kişiyi öldürme eylemini irademe bağlı olduğuna inanarak eylemi yaparım.¹⁶

Dolayısıyla Reid, determinizmin tutarsız olduğunu, muhakeme, ahlak ve amaçların peşinde koşma ile bağdaşmadığını savunur. Determinizm, yapılan her eylemin nihayetinde kaçınılmaz olduğunu ve dolayısıyla böyle temel bir ayrım yapılamayacağını ima eder. Özgür iradeye sahip olduğumuzu düşünenler ise önceden tasarladıkları belirli amaçları takip edebileceklerine inanırlar. Bu, bu tür amaçların peşinden giderken yaptıkları eylemlerin kendi güçleri ve kontrolleri dahilinde olduğu anlamına geldiği için açıkça determinizmle tutarsızdır. Bu nedenle Reid, ahlaki bir failin özgürlüğünü kendi iradesinin belirlemeleri üzerindeki bir güç olarak tanımlar. Bu tanım Hume'un özgürlüğü, iradenin belirlemelerine göre hareket etme veya hareket etmeme gücü olarak tanımlamasıyla çelişmektedir. Ancak Reid, determinizmi reddederken eylemlerin nedensiz olduğunu iddia etmemiştir. Aksine, hiçbir şeyin nedensiz gerçekleşmediğini, değişen her şeyin ya başka bir şey tarafından ya da kendisi tarafından değiştirildiğini savunmuştur. İnsanlar bazen kendi davranışlarının nedenleridir. Aslında Reid, bir insana fail demesinin sebebinin bu olduğunu düşünmüştür yani, onun sadece etki edilen değil, etki eden bir varlık olduğunu ima etmiştir.¹⁷

Reid'e göre hepimiz fail-nedenler hakkında bir fikre sahibiz. Bu fail-nedenler, belirli olayları meydana getirme gücüne sahip nedenlerdir. Fail-nedenler, değişim üretme gücüne sahiptir, doğadaki diğer olaylardan farklıdır. Reid, bir önceki olayın, sürekli olarak birleştiği etkiyi üretme gücüne sahip olmadığını belirtir. Örneğin duman sürekli olarak ateşle bir arada bulunur, ancak ona göre ateş dumanın aktif nedeni değildir. Hepimiz aslında değişim üreten ve değişimden sorumlu olan fail-nedenler kavramına sahibiz.¹⁸ Bu nedenle Reid, Hume'un, nedeni sürekli olarak belirli bir olay tarafından takip edilen bir durum olduğu fikrine katılmaz. Peki bu ilk ilkeler nelerdir? Reid'e göre ilk ilkeler, anlaşıldıkları anda inanılan önermelerdir. İlk ilkeler, insanların doğal olarak inandıkları şeylerdir. İnanılan şey, önermeler için bir aksiyom işlevi gördüğünde ilk ilkedir. Diğer önermeler, akıl yürütme gücüyle keşfedilir. Akıl yürütme, bir öncüller zincirinden bir sonuç çıkarma kapasitesidir. Ancak ilk ilkeler, sağduyu ilkeleri, ortak kavramlar, kendiliğinden

16 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 61.

17 Richard Taylor, "Determinism: A Historical Survey", 18.

18 Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

açık gerçekler bir öncüller zincirinden akıl yürütmeyi gerektirmeyen önermeleri ifade eden kelimelerdir. Nedensellik ilkesi de bu doğal ilkelerden biridir. Var olmaya başlayan her şeyin onu üreten bir nedeni olması gerektiği, insan yapısının birinci ilkesidir. Doğa yasaları aktif güçler olmadığından, tüm değişim ve varoluşun başlangıcı fail bir neden gerektirdiğinden doğanın varoluşunun ve hareketinin arkasında başka bir etken, Tanrı olmalıdır. Doğadaki olaylar, tüm düzenli eylem süreçleri gibi Doğanın Yazarı'nın düzenli eylem süreçlerini izler. Ancak O'nun doğada tam olarak nasıl hareket ettiğini bilmeyiz. Buna rağmen bize failler, işleyiş biçimleri veya güçlerinin kapsamı ne olursa olsun ilk nedene bağlı ve O'nun kontrolü altında olduğunu bilmek yeter. Dolayısıyla doğa ve içindeki her şey nedenler olarak adlandırılır ve düzenli, amaçlı bir şekilde hareket eden bir faille ihtiyaç duyarlar.¹⁹

2. Reid'in Ahlaki Özgürlük Düşüncesi ile İlgili Argümanları

Reid'e göre kişi herhangi bir eylemde, ne yaptığını isteme veya istememe gücüne sahip özgürdür. Ancak kişinin eyleminde dış faktörlerden kaynaklı bir etki varsa o zaman kişi özgür değildir ve dolayısıyla Reid'in ahlaki özgürlük dediği şeye sahip değildir. Çünkü ahlaki özgürlüğün etkisi, iyi veya kötü bir eylemi yapmanın failin elinde olmasıdır. Bu güç iyiye veya kötüye kullanılabilir. Bu gücün iyiye kullanımı, saygı ve onay kazanmaktır. Gücün kötüye kullanımı ise onaylanmama ve suçlamaya neden olur.²⁰ Ahlaki failin özgürlüğünden, failin iradesinin belirlenmesi üzerindeki bir gücü anlaşılır.

Reid, tüm güçlerin iki yönlü güçler olduğunu -x'i (belirli bir eylem) yapma gücüm varsa o zaman, x'i yapmama yeteneğim de vardır- düşündüğü için böyle bir gücün varlığı determinizmle bağdaşmaz. Ona göre özgürlük için geçerli olabilecek tek kavram, istediğimiz gibi hareket etmektir. Başka bir deyişle bu, gönüllü olarak hareket etmek veya eylem özgürlüğüne sahip olmaktır. Dolayısıyla özgür eylemler iradeden kaynaklanan eylemlerdir. Ahlaki özgürlük de failin kendi iradesinin kararlarıdır.²¹ Ona göre davranışlarını yönlendirecek bir yargıya sahip olmayan, neyi yapması veya yapmaması gerektiğine dair bir ayırt etme yetisine sahip olmayan herhangi bir varlık ile ilgili olarak, iradesiyle ilgili bir güçten bahsetmek için bir neden yoktur.²² Onların eylemleri tutku, iştah, sevgi veya alışkanlık tarafından belirlenir ve eylem anında bunlardan hangisi ağır basarsa eylemi ona göre yaparlar. Örneğin insanların melankoli veya delilik gibi bazı durumlarda zaman zaman özgürlüğü azalabilir veya kısıtlanabilir.²³ İradeleri en güçlü rasyonel olmayan faktörler tarafından belirlenir. Akıl, neyin doğru veya en iyi olduğuna göre yargılarını verdiğinde bile, tutkuların şiddeti akla uygun şekilde isteme gücünü yenebilir. Dolayısıyla

19 Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

20 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 196-197.

21 Merle Carter Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", (doktora tezi), 143-144.

22 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 90.

23 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 199.

Reid, insanların ve hayvanların her zaman hareket etmeyi veya hareket etmemeyi seçme gücüne sahip olmadığını belirtir. Aktif güç olmadan akıl bir şey yapamayacağı gibi akıl olmadan aktif gücün de onu herhangi bir amaca yönlendirecek bir kılavuzu yoktur.²⁴

Dolayısıyla Reid'in aktif güç fikri, doğal olarak kabul etmeye yatkın olduğumuz güç inancının aynı zamanda aktif bir güce olan inanç olduğunu, ahlaki bir özgürlüğe sahip olduğumuzu ortaya koymayı amaçlamaktadır. O, bu ve bazen özgürce hareket edeceğimiz iddiasını üç argüman ile destekler. Bunlar, (i) çoğu durumda özgürce hareket ettiğine dair doğal bir inanca ya da kanaate sahip olduğu için, (ii) ahlaki anlamda hesap verebilir olduğu için ve (iii) bir amacı ona uyarlanmış uzun bir dizi araçla gerçekleştirebildiği için özgürce hareket edebileceğimize dair argümanlardır.²⁵ Birinci argümana göre yapımız gereği özgürce hareket ettiğimize dair doğal bir kanaat veya inanca sahibiz. Aktif güç kavramı veya fikri, kendi bünyemizdeki bir şeyden türetilmiş olmalıdır. Bunu başka türlü açıklamak imkânsızdır. Olayları görürüz, ancak onları üreten gücü görmeyiz. Bir olayın diğerini izlediğini algılarız, ancak onları birbirine bağlayan zinciri algılamayız. Bu nedenle, güç ve nedensellik kavramı dışsal nesnelerden elde edilemez. Yine de neden kavramı ve her olayın onu üretme gücüne sahip bir nedeni olması gerektiğine dair inanç, insan zihninde o kadar sağlam bir şekilde yerleştiği için tamamen ortadan kaldırılamaz.²⁶ Reid, neden kavramının ve her olayın onu üretme gücüne sahip bir nedeni olması gerektiği inancının doğal olması ve yapımızdaki bir şeyden kaynaklanması gerektiğini açıkça ortaya koyan şu beş gözlemi aktarır:

1. Birçok gönüllü çabanın bilincindeyiz, bazıları kolay, diğerleri daha zor, bazıları büyük çaba gerektirir ve bunların hepsi güç ile ilgili çabalarlardır.²⁷ Eş deyişle, gücünü bilecek ve isteyerek bir etki oluşturmak amacıyla kullanan bir kişi, bunu yapma gücünün hem kavramına hem de inancına sahip olmalıdır.²⁸

2. Bir anlık eylem hakkında, yapıp yapmayacağımıza bakılmaksızın, düşünmek, bunun bizim gücümüzde olduğuna dair bir kanaati ima eder.²⁹

3. Düşünmemizin bir sonuca vardığını ve uygun görünen şeyi yapmaya karar verdiğimizizi varsaydığımızda, bunu yerine getirme gücüne dair bir kanaat olmadan böyle bir karar veya amaç oluşturamayız.³⁰ Hiç kimse bir eylemi-bir seçimi yapma gücüne dair bir kanaat olmadan bir karar veya amaç oluşturamaz.

24 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 91.

25 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 228.

26 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 228.

27 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 229.

28 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 142.

29 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 229.

30 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 229.

4. Bir söz verirken, eylemlerimizi söz verdiğimiz şekilde yapma gücüne sahip olduğumuza inanmalıyız. Bu koşul, zorunluluğa göre hareket ettiğimizde anlaşılması gerektiği gibi anlaşılırsa, verilen sözde veya kararda herhangi bir yükümlülük olamaz.³¹ İnsan, kendi eylemleri üzerinde olduğu gibi diğer insanların eylemleri üzerinde de düşünebilir ve karar verebilir.³²

5. Zorunluluktan kaynaklanan şeyler için kendimizi suçlayamayız.³³

İrademize bağlı olan bazı eylemler kolayken bazıları da gücümüzü aşabilir. İnsanlarda bu güç farklıdır, kötü alışkanlıklar tarafından azaltılabilir veya kaybedilebilir, iyi alışkanlıklar ile büyük ölçüde artırılabilir. Bunlar deneyimle doğrulanmış ve insanlığın ortak yargısıyla desteklenen gerçeklerdir ve özgürlük ile tamamen anlaşılırdır. Ancak zorunluluk ile bağdaşmaz.³⁴ Sonuç olarak Reid insanın çoğu durumda özgürce hareket ettiğine dair doğal bir kanaate veya inanca sahip olduğunu göstermeyi amaçlar. Ona göre eylemlerimiz ve irademiz üzerinde bir dereceye kadar gücümüz vardır.

Bir determinist bu argümana kolayca itiraz edebilir. İlk olarak, bazen bir eylemi yapma veya yapmama gücümüz olduğuna olan inancın, sadece bazen bir eylemi yapma-yapmama gücümüze sahip olduğumuza olan inanç olduğunu, eğer yapmak-yapmamak istediğimiz şeyse iddia edebilir. Reid'in özgürlük düşüncesi ile ilgili olarak William Rowe'a (ö. 2015) göre güç, koşulsuz anlamında kullanıldığında kesinlikle doğru olsa da deterministin koşullu anlamında kullanıldığında doğru olmayan bir ilkeyi (eğer amaç bizim elimizdeyse o amaç için gerekli araçlar da bizim elimizde olmalıdır) kullanır. Dolayısıyla onun argümanı, deterministin hem eylemlerin bizim elimizde olduğunu hem de bu eylemlerin irademizin belirlemelerine bağlı olduğunu iddia etmede tutarsız olduğunu ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle ilk argüman bazen aktif güce sahip olduğumuza dair inancımızın evrensel, doğru veya yanlış olduğuna inanmak için iyi bir nedenimiz olmadığı sürece doğru olduğuna inanılması gerektiği yönündeki iddianın doğru olup olmadığına bağlıdır. Burada Reid yalnızca doğal inancı destekleyen kanıtlarının ikna edici olduğunu ve yanlış olduklarını düşünmek için iyi bir nedenimiz olmadığı sürece bu tür inançları doğru olarak kabul etmenin makul olduğunu belirtir. Bir sonraki argümanda da görüleceği gibi, Rowe, determinist güç açıklamalarının ahlaki sorumluluk açısından yetersiz olduğunu ifade eder. Çünkü deterministlerin iddiasından çıkan sonuç, bir eylemle ilgili olarak onu yapma veya yapmaktan kaçınma kararımız üzerinde gücümüz yoksa o zaman, ahlaki hesap verebilirliğimiz hakkındaki inançlarımız bir şekilde hatalı olduğudur.³⁵

31 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 143.

32 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 229.

33 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 229-230.

34 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 235-236.

35 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 107, 120-121.

İkinci argüman, insanın sorumlu olması nedeniyle ahlaki özgürlüğe sahip olduğunu göstermeyi amaçlar. Reid'e göre doğru ve yanlış davranış, adil ve adaletsiz davranış arasında gerçek ve temel bir ayrım olduğu, insanın ahlaki ve hesap verebilir bir varlık olduğu ve davranışlarından onu yaratana karşı sorumlu olduğu, her insanın vicdanında var olan ilkelerdir. Reid bu ilkeler ile insanın ahlaki özgürlüğe sahip olduğu konusunda açık ve yenilmez bir argüman sunduğunu ileri sürer. Ona göre ahlaki ve hesap verebilir bir varlık kavramında iki şey ima edilir. Bunlar, anlayış ve aktif güçtür.³⁶ Bunlarla kastedilen, insanın görevini yerine getirebilmesi için bağlı olduğu yasayı anlaması ve ona uyması gerektiği ve yapamayacağı bir şeyi yapma veya kaçınma konusunda ahlaki anlamda bir sorumluluğunun olamayacağı, matematikteki herhangi bir aksiyom kadar açık bir aksiyom olduğudur.³⁷

Reid'e göre insan, yapısı gereği hem kendisine emredilen yasayı anlayabilir hem de yükümlülüğünü algılayabilir; adil ve dürüst olmanın, kimseye zarar vermemenin ne olduğunu bilir. İnsan, yapısından dolayı bu şeylere karşı yükümlü olduğuna dair bir kanaate sahiptir. Bu kurallara göre hareket ettiğinde vicdanının onayına sahipken bunları ihlal ettiğinde suçluluğun ve kusurunun bilincindedir. İnsanın yükümlülüğü hakkında bu bilgi olmadan, ahlaki ve hesap verebilir bir varlık olmazdı.³⁸ Dolayısıyla belirli bir derecedeki aktif güç, Tanrı'nın her akıl sahibi hesap verebilir varlığa verdiği yetenektir ve Tanrı bunun hesabını soracaktır. Eğer insanın gücü olmasaydı hesap vereceği bir şey de olmazdı. Tüm davranışlar ve eylemler, Tanrı'nın bize verdiği gücün doğru kullanımında veya kötüye kullanımında oluşur. Reid'e göre zorunluluğu işin içine dahil ettiğimizde, ahlaki yükümlülük, sorumluluk, övgü, kınama, adalet, erdem gibi kavramlar kullanılmamalı veya bu kavramlar dinde veya ahlakta kullanıldıklarında onlara yeni anlamlar verilmelidir. Çünkü bu kavramlar zorunluluk bağlamında mevcut anlamlarını ifade etmezler.³⁹ Bu argümanın sonucuna göre aktif güç, zorunlu olarak ahlaki anlamda sorumlu bir varlık kavramının kendisinde ima edilir.⁴⁰ Bu argüman liberteryen argümanların en yaygın kullanılanı ve en bilinenidir. Argümandaki ilk adım, ahlaki anlamda sorumlu varlıklar olduğumuz iddiasıdır. İkinci adım, ahlaki ve sorumlu bir varlık kavramında ima edilen bir diğer şey, sorumlu olduğu şeyi yapma gücüdür. Ahlaki anlamda sorumlu varlıklarız. Ahlaki anlamda sorumlu bir varlık olmak, bazen bir eylemi yapma veya yapmaktan kaçınma konusunda ahlaki bir yükümlülüğün olması demektir. İkinci adım, determinizmin yapabilme koşulu dayanır. Kişinin bir eylemi yapma-yapmaktan kaçınma konusunda ahlaki bir yükümlülüğü varsa o zaman kişi eylemi yapma-yapmaktan kaçınma gücüne sahiptir.⁴¹

36 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 236.

37 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 146.

38 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 237.

39 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 239-240.

40 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 146.

41 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 111.

Reid, bu argümanın dayandığı temel iddianın (ahlaki anlamda sorumlu varlıklar olduğumuz) insanın ahlaki özgürlüğe sahip olmasına güçlü bir destek sağladığını ifade eder. Çünkü aktif gücün, ahlaki anlamda sorumlu bir varlık kavramında zorunlu olarak ima edilmektedir. Bu argümana yapılan en bilindik itiraz, Reid'in ikinci öncülünü reddetmek veya argümanın sonucunun çıkarılmayacağı bir yorum yapmaktır. Buna göre bir eylemi yapmaya ahlaki anlamda mecbur olmak, yalnızca onu yapmayı istersek eylemi yapma gücüne sahip olmamızı gerektirir.⁴² Ancak bir determinist, failin iradesinin belirlenimleri üzerindeki gücüne dayanmadığından, failin eylemi yapmayı isteme gücüne sahip olması gerektiği konusunda Reid ile aynı fikirde olmaz. Determinizme göre bir eylemi yapma isteği, failin üzerinde bir kontrolü olmayan faktörler tarafından ya nedensel olarak zorunlu ya da nedensel olarak imkânsız hale getirilir. Failin bir isteğe sahip olma veya olmama kapasitesi olduğunu kabul edebilir. Ancak bir isteğe sahip olma veya olmama kapasitesi olmak, böyle bir kapasitesi olmayan bir taş gibi bir şeye zıttır ve söz konusu eylemin yapıldığı anda hangi kapasitenin gerçekleştirileceğini belirlemede aktif güce sahip olmak başka bir şeydir. Reid'e göre eğer bir eylemi yapmaya ahlaki anlamda mecbursam o zaman, o eylemi yapmayı istememiş olsam bile, yapmayı istemek benim gücümde olmalıdır. Bir determinist, Reid'in ikinci öncülünü reddederek iradenin belirlenmesi üzerindeki gücün, bir eylemi yapmaktan veya yapmamaktan ahlaki anlamda sorumlu olmak için zorunlu olmadığını iddia eder. Güç açısından zorunlu olan tek şey, failin eylemi yapmayı isteseydi yapabilecek olmasıdır.⁴³ Çünkü determinizme göre eğer kişi eylemi yapmayı istemiyorsa o zaman, nedenler göz önüne alındığında, onu yapmayı istememesi nedensel olarak imkânsızdır çünkü o sırada eylemi yapmayı istemek onun gücünde veya ona bağlı değildir.

Rowe bu determinist iddiaya katılmaz ve bunun nedenini verdiği bir örnekle açıklar. Rowe, bir kişinin belli bir eylem için beyninin çeşitli bölümlerini uyararak onun iradesi üzerinde bir kontrol sağlayabileceğini düşünmemizi ister. Rowe, kişinin o eylemi yapmaktan kaçınmayı aktif olarak istemesini sağlar. Ayrıca koşullar göz önüne alındığında, kişinin o eylemi yapmaktan kaçınma isteğinin o eylemi yapmamasını da gerektirdiğini varsayar. Kişi eylemi yapmayı isteseydi eylemi yapabileceği doğru olabilirdi. Ancak Rowe'un etkisi göz önüne alındığında, kişi eylemi yapmamaktan başka bir şey isteyemez. Dolayısıyla Rowe kişinin ahlaki görevinin söz konusu eylemi yapmak olduğunu varsaymanın bir hata olduğunu ileri sürer. Çünkü mevcut koşullar altında, kişinin eylemi gönüllü olarak yapmasını isteyebileceği bir şey yoktur.⁴⁴ Bu nedenle eylemi yapan kişi ahlaki anlamda sorumlu olmaz. Benzer şekilde determinizm iddiasında kişinin iradesi üzerinde hiçbir zaman bir gücü olmadığından, o eylemi yapmaktan (yapmaktan kaçınmaktan) ahlaki

42 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 112.

43 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 112-113.

44 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 113.

anlamda da hiçbir zaman sorumlu olmaz.⁴⁵ Dolayısıyla Rowe da Reid'in belirttiği gibi sorumluluğun determinizm veya zorunlulukla bağdaşmadığını ileri sürer.

Reid'in üçüncü argümanı, insanın ona uyarlanmış uzun bir araç dizisiyle bir amaca ulaşma yeteneğine sahip olmasıyla ilgilidir. Aynı zamanda bu argümanda insanın kendi eylemleri ve istekleri üzerinde bir güce sahip olduğu da gösterilmeye çalışılır. Çünkü insan aklında önceden tasarladığı ve uygulamaya karar verdiği bir davranış sistemini akılcı ve ihtiyatlı bir şekilde sürdürebilir.⁴⁶ Bu argümanda, kişi sadece amacına en uygun görünen aracı seçip amacına aykırı olabilecek her şeyden kaçınarak amacını takip eder. Argüman, bazı kişilerin bir davranış planı ortaya koyduğunu ve bu planı takip etmeye karar verdiğini varsayar. Ona göre bu varsayımlar, planı uygulayan kişinin bilgelik ve anlayışa sahip olduğunu ima eder. Bunlar aynı zamanda kişinin gönüllü kararları üzerinde bir miktar güce sahip olduğunu da gösterir. Bu da Reid'e göre kişinin aynı güçle, iradi kararları üzerinde belli bir derecede gücü olduğunu gösterir.⁴⁷

İnsandaki akıllı davranış, onun bir miktar bilgelğe sahip olduğunu gösteriyorsa aynı güç ve kanıtla kendi kararları üzerinde bir miktar güce sahip olduğunu da gösterir. Diğer insanların düşündüğüne ve akıl yürüttüğüne inanmak için söylenebilecek tüm nedenler, onların eylemlerine ve konuşmalarına dayanır. Dolayısıyla bu argümanın sonucuna göre eğer insanların eylemleri ve konuşmaları bize onların akıl sahibi varlıklar olduklarına dair yeterli kanıt veriyorsa bu kanıt bize onların özgür failer olduklarına dair de kanıt verir. Eğer kişi insanların hiçbirinde düşünce ve akıl olduğuna dair bir kanıt olmadığını ve bunların makineler gibi olduğunu kabul ederse o zaman bu makineleri yapanda anlayış kadar aktif bir güç olması gerektiğini ve ilk nedenin özgür bir fail olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Çünkü Reid'e göre buna inanmak için aynı nedene sahibiz.⁴⁸

Peki bu anlayış ile güç nerede ve planın gerçek nedeni kimdir? Reid, eğer bilgelik ve anlayış gerçekten de planı uygulayan kişideyse o zaman, planı uygulayan gücün de o kişide olduğuna dair aynı kanıtla sahip olduğumuzu belirtir. Bu soruya karşıt bir yanıt olarak planın gerçek nedeninin aktif gücünü kullanan failden ziyade failin güdülerinde olduğu söylenebilir. Ancak Reid, güdülerin anlayış ve güce sahip olmadığını belirtir. Bu nitelikler failerin özellikleridir, ancak yalnızca failer iradeleri ve eylemleri üzerinde anlayış ve güce sahiptir. Öyleyse planı gerçekleştiren kişiden başka, güdülerini gerçekten düzenleyen (ve planın gerçek nedeni olan) bir fail var mıdır? Reid, nedenin planı gerçekleştiren kişiden başka bir fail olması durumunda, o zaman kişinin planın yürütülmesinde bir rolü olduğunu söyleyemeyeceğimizi belirtir.⁴⁹ Reid'in dediği gibi herhangi bir etkinin üre-

45 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 112-114, 115.

46 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 146-147.

47 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 240.

48 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 242.

49 Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

tilmesi için nedende yalnızca güç değil, aynı zamanda o gücün uygulanması da olmalıdır çünkü uygulanmayan güç bir etki üretmez. Reid'in failin yalnızca eylemde bulunarak, gücünü kullanarak bir şeye neden olabileceği fikri sezgisel olarak çekicidir. Bu durumda da eylemlerin, olay olmaları nedeniyle, bir failin neden olduğu şeyler arasında sayılması halinde ortaya çıkan zorluğu göremeyebiliriz.⁵⁰ Bir durumu ortaya çıkarmaya uygun bir dizi olay, kişinin o durumu ortaya çıkarmak için bir plan tasarladığını gösterir. Ancak, tasarlama bir planın var olması için yeterli olsa da planın yapılması için yeterli değildir. Bunun için kişi planı aktif olarak ortaya çıkarmalıdır. Bu nedenle, bu tür olaylar dizisi aynı zamanda kişinin planı aktif olarak ortaya çıkardığını da gösterir.⁵¹

Diğer yandan bu argümana dikkatlice bakıldığında aslında birinci argümanda savunulan doğal inanç ile yakından ilişkili olduğu görülebilir. İnsanın yapısından var olan doğal bir inanç olarak tanımlanan ilk ilkeler Tanrı tarafından verilmiştir. Aktif güç de Tanrı'nın insana bahsettiği bir yetenek olduğu için insan bunu kullanarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu bulabilir. Ayrıyeten varoluş bir düzen ve amaç içinde olduğu için kişiyi herhangi bir planı veya amacı tek tasarlayan olmadığını düşünmenin Reid'i pek de rahatsız etmez. Çünkü ahlaki anlamda özgür olmak veya özgür iradeye sahip olduğumuza inanmak seçim yapabilecek imkânımız olduğunu ima eder. Reid de Tanrı'nın insana doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek şekilde bir güç verdiğini savunduğu için kişi seçimlerinden ve yaptıklarından sorumludur. Seçim yapabilmesi, seçim yapabilecek bir iradeye, muhakemeye, akıl yürütmeye sahip olduğunu ve makul olarak özgür bir iradeye sahip olduğunun da göstergesidir. Ancak bu argümanların bir deterministi ahlaki anlamda özgür ve sorumlu varlıklar olduğumuza ne derece ikna edeceği tartışmaya açıktır. Çünkü bunlar testistik yanı da ağır basan iddialardır. Diğer yandan argümanlar ahlaki anlamda özgür olduğumuza inananlar için makul ve başarılı bir şekilde oluşturulmuştur.

3. Reid'in Ahlaki Özgürlük Düşüncesi ile İlgili Bazı Görüşler

Reid'in ahlaki özgürlük ile ilgili düşüncelerinde ahlaki özgürlük kavramının ayrıntılarını akılda tutmak önemlidir. Güç ve nedensellik kavramı en tartışmalı olanlarıdır. Bir olayın diğerini takip ettiğini algılayız ama onları birbirine bağlayan zinciri algılamayız. Bu nedenle güç ve nedensellik kavramları dış faktörlerden elde edilemez. Reid'e göre yine de her olayın onu meydana getirme gücüne sahip bir nedeni olması gerektiği inancı, insan zihnine sağlam bir şekilde yerleştiği için onu değiştirmek oldukça zordur.⁵² Özellikle ahlaki özgürlük iradenin failden başka bir şey tarafından zorunlu kılınmasına karşıdır. Ancak dış kısıtlamaların sonucu olan bir eylem kararımıza bağlı değildir.

50 Rowe, *Thomas Reid on Freedom and Morality*, 148.

51 Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

52 Christopher Yeomans, "Thomas Reid and Some Regress Arguments", 57.

Reid failin aktif güç kavramının göreceli olduğunu ve bu nedenle kusurlu olduğunu kabul eder. Anlama gücümüz bizi pek çok konuda karanlıkta bırakmaktadır. Aktif güçleri yalnızca etkileri aracılığıyla anlarız. Felsefeci Todd Buras'a göre güç hakkında oluşturduğumuz kavramlar da doğru muhakeme için uygun değildir. Güç anlayışımız, özellikle onunla ilişkili olarak doğru bir şekilde anlaşılan pek çok şeyi aydınlatmak için faydalıdır.⁵³ Reid'in anladığı şekliyle özgürlük de yalnızca kişinin iradesinin belirlenimlerini takip eden eylemlerden değil, kişinin iradesini başka bir amaca doğru akıllı bir şekilde belirlemesinden oluşur. Sadece failler eylemde bulunma-bulunmama veya iradelerini belirleme gücüne sahip oldukları için Reid onları ahlaki anlamda sorumlu varlıklar olarak görür.⁵⁴ Reid sadece bu güç ve özgürlük kavramlarına sahip olduğumuza inanmakla kalmaz, bunların tutarlı olduğuna da inanır ve kavramların tutarlılığını ayrıntılı bir şekilde savunur.

Reid iddiasını savunurken aslında bir bakıma Hobbes'un özgürlük fikrine de gönderme yapar. Bu bakımdan Reid'in özgürlük fikri Hobbes'un savunduğu, failin eylemi yapmayı isterse özgür olduğu veya aktif güce (özgürlüğe) sahip olduğu açıklamasından farklıdır. Hobbes'a göre fail, eylemi yapmayı isterse ancak yapması yasaklanırsa özgür değildir.⁵⁵ Hobbes'a göre özgür bir insan, gücü ve zekâsıyla yapmaya muktedir olduğu şeylerde, istediği şeyi yapması engellenmemiş olan birisidir. Hobbes'a göre bu ifadeden iradenin, isteğin veya eğilimin özgürlüğü değil, kişinin özgürlüğü anlaşılmaktadır. Ona göre kişi, yapmak istediği veya arzu ettiği bir şeyi yaparken bir engelle karşılaşmadan yapar.⁵⁶ Aynı zamanda Hobbes özgürlük ve determinizmin tutarlı olduğunu söyler. Hobbes'a göre özgürlük aynı zamanda iradenin kendisinden ziyade insanların eylemlerine göre elde edilebilir.⁵⁷ Ona göre özgürlük yalnızca istediğimiz gibi hareket etme gücünden oluşur ve herhangi bir varlıkta bundan daha büyük bir özgürlük kavramak imkânsızdır. Bundan, özgürlüğün iradenin belirlemelerine değil, belirlenmesinin sonucu olan ve iradeye bağlı olan eylemlere uzandığı sonucu çıkar. Böyle bir eylemi isteme gücümüz olduğunu söylemek, istersek onu yapabileceğimizi söylemektir. Bu, iradenin önceki bir irade tarafından belirlendiğini varsayar ve aynı nedenden ötürü iradenin kendisinden önceki bir irade tarafından belirlenmesi gerekir ve bu, sonsuz bir iradeler dizisi halinde böyle devam eder. Reid ise failin yalnızca eylemde bulunmayı isterse eylemde bulunmakta özgür olmadığını, aynı zamanda istemekte veya istemekten kaçınmakta da özgür olduğunu ileri sürer. Reid'in savunduğu görüş, failin istemesi veya istemekten kaçınması üzerinde güce sahip olmadığı sürece özgür olmadığıdır. Reid öncelikle, seçimlerimiz üzerinde kontrol veya güce sahip olmayı ima eden bir güç fikrine sahip olduğumuzu ve bu inancın birçok

53 Buras, "Thomas Reid's Common Sense Philosophy of Mind", 313-314.

54 Buras, "Thomas Reid's Common Sense Philosophy of Mind", 314.

55 Woudenberg, "Thomas Reid on Determinism", 3.

56 Thomas Hobbes, *Leviathan*, 155. Ayrıca bkz. Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic* blm. 12.

57 Yeomans, "Thomas Reid and Some Regress Arguments", 55.

başka inançta ve günlük eylemlerimizde ön koşul olduğunu savunur. Dahası, seçim yaptığımızda çabanın bilincinde olduğumuzu belirtir. Hobbess'un düşünceleri iradeyle ilgili olarak alternatif bir özgürlük anlayışı sağlayan teorilere karşı herhangi bir güce sahip değildir.⁵⁸ Dolayısıyla Reid, Hobbess'un ve determinizmin özgürlüğün yukarıda geçen şekilde tanımlanmasını kabul etmez.

Reid'in kişinin karakterinin ve duyularının seçimini tamamen belirlediği bir durumda olabileceği ile ilgili iddiasıyla ilgili olarak ise çağdaş felsefecilerden Kenneth L. Pearce bunun geçerli olmadığını göstermeye çalışır. Pearce'a göre tam olarak oluşmuş bir karaktere sahip bir varlığın özgür olmadığı apaçık görünebilir. Örneğin Jane yarın bir yerde yardım etmek için -iyiliksever- bir duyuya sahiptir. Önermeler şu şekilde oluşturulur: (1) Jane her zaman ahlaki duyularının iyi şekilde desteklediği şeyi yapar. (2) Yarın Jane'in ahlaki duyularının iyi şekilde desteklediği bir yardım edecektir. Bu nedenle, (3) Jane yarın yardım etmekten kaçınma gücüne sahip değildir. Bu argüman sağlamsa tam olarak oluşmuş bir karakter özelliğine sahip bir failin başka türlü yapabilme gücüne sahip olmadığını ve dolayısıyla özgür olmadığını gösterir. Ancak öncüller Jane'in kaçınma gücüne sahip olmadığı sonucunu değil Jane'in kaçınmayacağı sonucunu haklı çıkarmaktadır. Reid bir olayın kesinlikle gerçekleşeceği için onun oluşmasının zorunlu olması gerektiği sonucunu çıkarabilecek bir kural bilmediğini söyler. Failin karakterinin koşullarla birleştiğinde, eylemi yapacağını gerektirdiği doğrudur. Ancak bu aynı zamanda, Tanrı'nın eylem hakkındaki ilahi ön bilgisi ile de gereklidir ve Reid bunun özgürlüğe zarar vermediğini ısrarla savunur. Bunlardan hareketle Jane'in karakteri özgürce oluşmamışsa o zaman birinci ve ikinci önermenin doğru olup olmaması ona bağlı değildir. Ancak birinci ve ikinci önerme üçüncü önermeyi zorunlu kılar. Bu nedenle Pearce'a göre sonuç olarak Jane'in yardım edip etmemesinin de ona bağlı olmadığı ve onun özgür olmadığı sonucuna ulaşılır.⁵⁹ Reid için fail nedenler olduğumuz fikri, belirli olayların varoluşlarının irademize ve çabamıza bağlı olduğuna dair doğal bir kanaate ve bir kavrama sahip olmamızdan oluşturulmuş bir iddiadır. Ancak kendimize fail veya aktif neden olarak inanmak, bir şeyin yaptığımız gibi yapmamızı gerektirmediği anlamına mı gelir? Bu kavramların bizim fail olmamızı gerektirdiğini veya varsaydığını söylemek bu soruya yeterli bir cevap oluşturmaz.⁶⁰

Reid'in aktif gücün varlığını kanıtlayabilmesi için en azından kişilerin bu güce sahip olduğunu göstermesi gerekir. Ahlaki özgürlüğe sahip olmamız ona bunu sağlayacaktır, çünkü bu, kişinin iradesi üzerinde kişinin kendisi dışındaki herhangi bir nedenin zorunluluğunun sonucu olmayan bir güçtür ve insanların bazen gerçekten de aktif nedenler olduğunu ima eder. Ancak Reid'in güçlerimizin kapsamının aktif bir gücü içerdiğini, yani ahlaki özgürlük olarak adlandırdığı şeye sahip olduğumuzu kanıtlaması için şüpheli olan

58 Woudenberg, "Thomas Reid on Determinism", 3; Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

59 Pearce, "Thomas Reid on Character and Freedom", 11.

60 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 155.

şey ahlaki özgürlüğün aslında argümanın bir parçası olup olmadığıdır. Reid'in ikinci argümanının bu ihtiyacı karşılaması beklenirdi.⁶¹ Reid ise ikinci argümanı ile ilgili muhtemel olarak gelebilecek itirazın bu argümana düşünülen başka bir istisna olduğunu söyler. Ona göre bazıları istisna olarak insanın kendi hatasıyla, görevini yapmaktan kendini alıkoyduğunda, yükümlülüğünün devam ettiğini, ancak artık görevini yerine getiremediğini söylerler. Dolayısıyla örneğin bir kişinin iflas etmiş olması, borcunu ödeyememesi yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Bu ve benzeri durumlarda, ikinci argümanda belirtilen aksiyomda herhangi bir istisna olup olmadığına karar vermek için bunlar doğru bir şekilde belirtilmelidir. Kişinin zenginlik içinde yaşarken borcunu ödememesi suçunu ağırlaştırır. Kişinin suçundan dolayı hak ettiği cezayı aldığını ancak borcunun bir kısmının ödenmediğini ama tekrar bir suç işlemekten dürtüst bir şekilde çalışarak borcunu ödemek için çalıştığını düşünmemizi ister. Bu durumda Reid kişinin ödeyebileceğinden fazlasını ödemediği için daha fazla cezalandırılabilip cezalandırılmayacağını ve gerçekten suçlu olup olmadığını sorar. Ona göre kişinin önceki suçu söz konusu olamaz, çünkü kişi zaten bunun için gereken cezayı almıştır. Reid kişinin daha sonraki durumu için suçlanamaz olduğunu kabul etmek gerektiğini söyler. Kişi mevcut haliyle yapabileceğinden fazlasından sorumlu değildir. Ama onun ahlaki anlamda yükümlülüğü devam eder.⁶²

Reid'e göre örnekteki durumlarla ilgili söyledikleri, vicdanın en önemli emirleri olan ahlakın temel ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkelerden vazgeçilirse o zaman tüm ahlaki akıl yürütme sona erer ve adil olanla olmayan arasında bir ayrım kalmaz. Ona göre bu durumların hiçbirinin belirtilen aksiyom için herhangi bir istisna sağlamadığı açıktır. Hiçbir ahlaki sorumluluk, yerine getirilmesindeki imkânsızlıkla tutarlı olamaz. Dolayısıyla aktif güç, zorunlu olarak ahlaki anlamda sorumlu bir varlık kavramının kendisinde ima edilir. Eğer insan böyle bir varlıksa o zaman yapacakları ile orantılı bir aktif güce sahip olmalıdır. Kişinin önüne zaman zaman ulaşamayacağı bir mükemmellik modeli konmuş olabilir. Ancak kişinin sorumlu olabileceği tek şey, gücünün dâhilinde yapabilecekleri ve yaptıklarıdır. Bu bakımdan Reid birinci argümanda gücümüzün sınırlılığı hakkında söyleyenlerin ikinci argümana çok güç kattığını ekler. Kişinin gücünün sadece gönüllü eylemlerine kadar uzandığı ve bu eylemlerle ilgili olarak bile birçok sınırlaması olduğu gözlemlenmiştir. Kişinin sorumluluğu da aynı ölçüde ve aynı sınırlamalardadır. Örneğin delilikte kişinin kendisi üzerinde bir gücü yoktur, dolayısıyla sorumlu tutulamaz ve ahlaki bir yükümlülüğü de yoktur. Bu nedenle güç ve ahlaki yükümlülük ile ahlaki sorumluluk arasında mükemmel bir uyum vardır. Bunlar yalnızca gönüllü eylemlere ilişkin oldukları için genel olarak uyum sağlamakla kalmaz, aynı zamanda gücün her sınırlaması ahlaki yükümlülüğün ve sorumluluğun da buna karşılık gelen bir sınırlamasını oluşturur.⁶³

61 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 157-158.

62 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 237-238.

63 Reid, *Essays on the Active Powers of Man*, 239.

Eğer determinizm doğruysa o zaman ahlaki anlamda değerlendirilebilir eylemlerimizin failleri olmayız ve eylemde bulunmaktan vazgeçemeyiz. Dolayısıyla determinizmin yanlış olduğunu ve en azından bazı durumlarda irademizin belirlenimleri üzerinde bir güce sahip olmamız gerektiğini kabul etmeliyiz. Bu şekilde aktif güç, ahlaki anlamda sorumlu bir varlık kavramında zorunlu olarak ima edilmektedir. Bu, Reid'in ahlaki özgürlüğe ilişkin üç argümanına iyi bir destek sağlar. Ancak aynı zamanda ahlaki anlamda ilginç bir sonucu da içinde barındırır. Bu sonuca göre eylemlerimizi irademizle yapma gücüne sahip olduğumuza dair ilk inancımızın kendisi özerk ahlaki failer olduğumuza dair bir inanç olmadığından, sahip olduğumuz gücün aynı zamanda aktif bir güç olduğunu bilmemizi sağlamak için bu inanç tek başına analitik olarak ele alınamaz.⁶⁴

Reid, eylemlerimizin geçmiş ve doğa yasaları tarafından belirlenmesinin özgürlükle bağdaşmadığını ve bunun özgür eylemlerin rastgele olduğu anlamını ima etmediğini ısrarla vurgular. Eylemler, failin karakteri tarafından şekillendirilir. Gerçekten de Reid'e göre kişinin karakterinin ve güdülerinin kişinin eylemlerini tam olarak belirlemesi özgürlükle tutarlıdır. Bu, karakteri her zaman kusurlu bir oluşum halinde kalan insanlar için geçerli değildir, ancak Tanrı için geçerlidir. Reid, özgürlükle tutarlı olmak için karakterin özgürce oluşturulması gerektiğinde ısrar etmez. Karakter tanımı gereği, aktif bir güç uygulamasını içerir. Reid'e göre failin dış nedenlerin müdahalesi olmadan kendi iradesini kendisinin belirlediği bu aktif güç kullanımı, özgürlük için olmazsa olmazdır. Karakter failin aktif güç kullanımına rehberlik eder ve karakterin bir failin eylemlerini, aksi yönde bir güce sahip olmasına rağmen bu gücü kullanmasının imkânsız olduğu şekilde yönlendirmesi hem mümkündür hem de özgürlükle tutarlıdır.⁶⁵

Son olarak Reid, insanların günlük faaliyetlerinde ve mevcut yaşam kaygılarında, kimsenin determinizmin iddia ettiği zorunluluktan çok fazla etkilenmediğini ileri sürer. Reid, günlük yaşamda tüm insanların özgürlük teorisiyle tutarlı, determinizmle tutarsız bir şekilde davrandıkları sonucuna varır. İnsanlar bazı eylemleri üzerinde etkin bir güce sahip olduklarına inanırlar ve inandıkları şey, inancın yanlış olduğunu göstermek için iyi argümanlar sunulmadığı sürece neyin olduğuna dair bir işaretir.⁶⁶ Reid en makul olanın insanların ahlaki özgürlüğe sahip olduğunu iddia etmek olduğunu düşünür. Bizim için en önemli şey, bu güçleri yönetmek, kendimize en iyi amaçları önererek gücümüz dahilindeki en uygun davranış sistemini planlayıp bunu uygulamaktır.

Sonuç

Determinizmin özgür irade ile bağdaşmadığı iddiasında en büyük zorluklardan biri özgür veya nedensel olarak belirlenmemiş bir eylemin nasıl olduğunu açıklamaktır. Aynı

64 Harton, "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man", 159-160.

65 Pearce, "Thomas Reid on Character and Freedom", 15.

66 Kroeker, "Thomas Reid: Theory of Action".

zamanda eylemin şans eseri veya tesadüfi olmadığını da ispatlamak gerekir. Diğer yandan determinizmle ilgili zorluk, her eylemin kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğini ima etmesidir. Bazı filozofların fail-nedensel teoriyi savunmasının nedeni kısmen bu zorlukların üstesinden gelmek olduğu söylenebilir. Bu tür tüm teorilerin temel unsurları, insanların kendi eylemlerinin kaynakları veya nedenleri olmasıdır. Reid'e göre fail bir güç kullanarak iradesi üzerinde etkiye neden olur. İşte tam da bundan dolayı Reid ile deterministler arasındaki fark, iradenin neye göre belirlendiği veya belirlenmesinin nedenlerinin ne olduğu sorulduğunda çokça açılır. Bu tartışmada deterministlerin iddiası, iradenin her zaman istemsiz olan bir şey tarafından belirlendiğidir. Buna karşın Reid, iradenin en azından bazen istemsiz zihinsel ve zihinsel olmayan (dışsal) durumlardan başka bir şey tarafından belirlendiğini savunur. İradenin belirlenmesinin nedeninin bazen kendimiz olduğunu iddia eder. Bu da özgür olduğumuzun bir göstergesidir.

Reid'in düşüncelerine dikkatlice bakıldığında aslında onun aktif güçler ve nedenler üzerinden bir özgürlük savunması yaptığı görülmektedir. Bu da Reid'in özgür irade ile ilgili tartışmaları kendi felsefi sistemi içinde kavramlar oluşturup anlamlarını genişleterek bu tartışmalar içinde olduğunu göstermektedir. Onun aktif güç kavramı kişinin özgür ve seçimler yapabilen, kendi kararlarını kendisi alabilen bunların gücü dahilinde olduğunu ima eder. Ahlaki özgürlük ile ilgili fikirleri ve argümanları da özellikle özgür irade tartışmalarında çokça rastladığımız özgür iradenin ahlaki sorumluluk için zorunlu bir koşul olarak kabul edilmesine iyi bir destek sağlar. Bu destek bir yandan da doğal olarak zorunluluk iddiasının geçersiz ve kabul edilemez olduğunu göstermek için başarılı ve makul bir savunmadır. Reid'in düşünceleri insan davranışının doğa yasaları tarafından yönetildiği iddiasını kabul edemeyeceğimizi gösterir. Reid'in düşünceleri bu haliyle davranışlarımızın doğa yasaları tarafından belirlendiği ve yönetildiğini kabul edenler veya tutarlı bulanlar için zor bir sorun ortaya koyarken, insanların kendi davranışları ve eylemleri üzerinde etkisi olup olmadığı tartışmalarına da katkıda bulunur.

Kaynakça

- Buras, Todd. "Thomas Reid's Common Sense Philosophy of Mind". *Philosophy of Mind in the Early Modern and Modern Ages: The History of the Philosophy of Mind* içinde, editör Rebecca Copenhaver. 298-317. London and New York: Routledge, 2019.
- Clarke, Randolph. "Alternatives for Libertarians". *The Oxford Handbook of Free Will* içinde, editör Robert Kane. 329-349. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Clarke, Randolph. *Libertarian Accounts of Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Cuneo, Terence. "Reid's Ethic". The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/reid-ethics/> (Erişim Tarihi: 27/03/2025).
- Haakonsen, Knud. "Introduction". *Thomas Reid on Practical Ethics* içinde, editörler Knud Haakonsen ve James A. Harris. xi-1. Edinburgh University Press, 2007.
- Harton, Merle Carter. "A Study of Reid's Essay on the Active Powers of Man". Doktora Tezi, McMaster University, Hamilton Ontario, 1987.
- Hatcher, Michael. "Reid's Third Argument for Moral Liberty". *British Journal for the History of Philosophy* 21:4, (2013): 688-710.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Çeviren Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı, 2007.
- Kroeker, Esther Engels. "Thomas Reid: Theory of Action". Internet Encyclopedia of Philosophy, <https://iep.utm.edu/reid-act/> (Erişim Tarihi: 27/03/2025).
- Nichols, Ryan. "Thomas Reid", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/reid/>, (Erişim Tarihi: 17/01/2025).
- Pearce, Kenneth L. "Thomas Reid on Character and Freedom". *History of Philosophy Quarterly* 29 (2012): 159-176.
- Pink, Thomas. *Free Will: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Reid, Thomas. *Essays on the Active Powers of Man*. editörler Knud Haakonsen ve James A. Harris, Edinburgh University Press, 2007.
- --. *İnsan Zihni Üzerine Sağduyu İlkeleri Temelinde Bir Araştırma*. Çeviren Erdinç Boyacı, Ankara: Fol Yayıncılık, 2022.
- Rowe, William L. *Thomas Reid on Freedom and Morality*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1991.
- Taylor, Richard. "Determinism: A Historical Survey". *Encyclopedia of Philosophy* içinde, editör Donald M. Borchert. 4-23. USA: Thomson Gale, 2. baskı c. 3, 2006.
- Woudenbergh, René van. "Thomas Reid on Determinism". https://www.researchgate.net/publication/304633125_Thomas_Reid_on_Determinism (Erişim Tarihi: 28/03/2025).
- Yeomans, Christopher. "Thomas Reid and Some Regress Arguments". *Archiv für Geschichte der Philosophie* 88:1 (2006): 54-81.